

بررسی جاذبه های اکوتوریسم روستاهای استان گیلان^{۱،۲}

عفت فتحی : عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان

دکتر حمیدرضا وارثی - عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان

چکیده

با توجه به شرایط و ویژگیها و موقعیتهای جغرافیایی متنوعی که در سطح کره زمین وجود دارد جاذبه های شگفت انگیز و بی نظیر طبیعی را در مکانها و مناطق متعددی ایجاد نموده است. و برای انسان امروزی که در پی مکانی آرام بخش و تفریحی است پتانسیلهایی را در خود نگاه داشته تا او را از آلام جسمی و روحی وارهاوند.

محیط های طبیعی زیبا با دارا بودن چشم اندازها و مناظر و مکانهای دیدنی، نوع خاصی از گردشگری، به نام طبیعت گردی یا اکوتوریسم را ایجاد نموده است. بسیاری از این چشم اندازها در محیط های روستایی، در کنار روستاها و یا در مسیرها و فواصل نزدیک به این روستاها قرار دارند.

روستاهای استان گیلان با توجه به موقعیت ویژه استان، از این عطایا بی بهره نبوده و با دارا بودن مناطق ییلاقی کوهستانها، رودخانه ها، جنگلها، آبشارها، تالاب ها، چشمه ها و باغ های مرکبات، شالیزارها و کشت زارهای سرسبز و... جلوه هایی شگفت انگیز و محیط های مفرحی را پدید آورده و بر توانمندیهای توریسم و اکوتوریسم استان افزوده است.

در این مقاله اشاره ای به جاذبه های اکوتوریسم روستایی استان گیلان و به طور مختصر به نقش توریسم و اکوتوریسم در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا شده است. و همچنین راهکارهایی در زمینه مدیریتی، اقتصادی و فرهنگی، ارتباطی، برای توسعه و برنامه ریزی در جهت گسترش اکوتوریسم با توجه به حفظ محیط زیست و گردشگری پایدار ارائه گردیده است.

واژه های کلیدی: اکوتوریسم، توریسم، توسعه، روستا.

۱- مقدمه

گردشگری در مکانها و مناطق مختلف از زمانهای دور تا به حال به وجود داشته است. اما امروزه گردشگری در انواع گوناگون نقش مهمی در اقتصاد کشورها در سطح جهانی دارد. و به همین جهت بسیاری از برنامه ریزان، توسعه صنعت توریسم و اکوتوریسم را به عنوان یکی از عوامل اصلی در برنامه ها مورد توجه قرار می دهند. بنابراین این صنعت در زمینه های فراوانی با توجه به پتانسیلهایی که کشورها دارا می باشند رشد قابل ملاحظه ای داشته است.

نقش مهمی که توسعه توریسم و اکوتوریسم در افزایش درآمدهای محلی، ملی و بین المللی داشته است و همچنین فرصتهای شغلی متنوعی که ایجاد نموده است برای اکثریت مردم آشکار شده است.

اکوتوریسم و توریسم روستایی که یکی از انواع توریسم می باشد نیز نقش قابل توجهی را در این زمینه ارائه می کند. کشور ایران با دارا بودن توانمندیهای بالقوه در زمینه گردشگری درهرنوعی یکی از کشورهای غنی از این نظر می باشد. توجه به توسعه توریسم و به ویژه اکوتوریسم در مناطق روستایی به دلیل داشتن منابع طبیعی و چشم اندازهای طبیعی می تواند رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را برای مردمان روستا به ارمغان آورد.

در این مقاله سعی بر بررسی جاذبه های اکوتوریسم روستاهای استان گیلان به عنوان یکی از استانهای سرشار از این توانمندیها شده است و هدف روشن تر نمودن زوایای گوناگون توسعه اکوتوریسم در محیط های روستایی است که اثرات مثبت فراوانی را بر جای می گذارد البته با توجه به برنامه ریزی های صحیح و کار شناسانه و حفظ محیط زیست و منابع طبیعی.

۲- انواع توریسم

با توجه به ظرفیتهای توریستی محل و اهداف گردشگران می توان به ۵ دسته تقسیم می شود:

۱- آگروتوریسم ۲- اکوتوریسم ۳- توریسم دهکده ای ۴- توریسم فرهنگی ۵- توریسم طبیعی (موسوی، ۱۳۸۳، ص ۶۴)

۱-۲- مفهوم اکوتوریسم

اکوتوریسم مفاهیم گوناگونی را داشته و تعریف مشخصی ندارد. اما با دقت در تعاریف مختلف ارائه شده می توان به محتوا و مفهوم اکوتوریسم دست یافت.

اکوتوریسم از ترکیب دو واژه اکولوژی و توریسم تشکیل یافته است و در واقع محصول چالشهای زیاد بین طرفداران افراطی بهره گیری و استفاده بدون حدود مرز از طبیعت و طرفداران استفاده معقول در حد ظرفیت طبیعی با دیدگاههای حفاظتی و بهره گیری مستمر از این منابع بوده است.

اکوتوریسم در سطح بین الملل به عنوان مفهومی که ریشه در حفاظت از منابع طبیعی و آرمانهای توسعه پایدار دارد، مطرح است. (موسوی، ۱۳۸۳، ص ۶۵)

اکوتوریسم در لغت فارسی به معنی طبیعت گردی و گردشگری زیست محیطی می باشد.

انجمن بین المللی اکوتوریسم (TIES) اکوتوریسم را اینگونه تعریف می کند: «سفر مسئولانه به عرضه های طبیعی که اهداف عمده آن حفاظت از منابع زیست محیطی و ارتقای سطح زندگی جوامع محلی می باشد»

(The International Ecotourism Society, 2003)

اکو توریسم (گونه ای کنترل شده از توریسم طبیعی)

توریست‌هایی که پیاده و یا با قایق در مناطق طبیعی طی طریق می نمایند و راهنمایان محلی در مورد گیاهان، جانوران و زیست بوم برای ایشان توضیح می دهند. اکوتوریسم می تواند شامل دیدار از روستاها و مزارع نیز باشد. این گونه از توریسم از آنجا که بر حفظ محیط زیست و یادگیری در مورد طبیعت تاکید بسیار دارد اینک مورد توجه فراوان قرار گرفته است. (رنجبریان و زاهدی؛ ۱۳۷۹، ص ۴۷)

۳- روستا و توریسم

روستاها و ساکنین آن از دو جهت با صنعت توریسم در رابطه هستند، یکی اینکه محیط های روستایی به عنوان فضاها و اماکن بیلاقی و استراحتگاهی برای گذران اوقات فراغت توریستها و به ویژه جهانگردان داخلی به شمار می آیند و دیگر اینکه تولیدات آنها اعم از مواد خوراکی و صنایع دستی روستایی به توریستها عرضه می گردد و از این طریق به اقتصاد معیشتی آنان کمک می کند. (رضوانی؛ ۱۳۷۷، ص ۱۰۵)

شرایط طبیعی و مورفولوژیکی، عوامل و عناصر اقلیمی به همراه ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محیط های روستایی اشکال گوناگون و متنوعی از روستاها را به وجود می آورد که هر کدام به لحاظ فیزیکی و تیپ معماری و نوع معیشت و آداب و رسوم و سنتها و اعتقادات مذهبی و قومی - قبیله ای با یکدیگر اختلاف داشته و همین عدم یکنواختی و خصوصیات انحصاری است که برای توریستها جاذبه داشته و علاقتد به دیدار آنها هستند. (رضوانی؛ ۱۳۷۷، ص ۱۰۵)

۴- موقعیت جغرافیایی و جاذبه های توریسم و اکوتوریسم روستایی استان گیلان

۴-۱- موقعیت و وسعت استان گیلان

استان همیشه سبز گیلان از شمال به دریای مازندران، از جنوب به رشته کوههای البرز، از شرق به استان مازندران و از غرب و شمال غربی به استان اردبیل محدود است. گیلان در سمت جنوب با عبور از رشته کوه های البرز با استان زنجان و قزوین ارتباط دارد.

این استان در ۳۶ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار دارد.

گیلان با مساحتی حدود ۱۴۷۱۱ کیلومتر مربع، شمال ترین استان کشور و مرکز آن شهرستان رشت است. (سیمای میراث فرهنگی گیلان؛ ۱۳۸۰، ص ۱۵)

۴-۲- آب و هوا

از آنجا که گیلان در مجاورت دریای مازندران قرار دارد، دارای آب و هوایی معتدل و مرطوب است، چنان که رطوبت برخی نقاط آن گاه تا بیش از ۹۹٪ می رسد. متوسط درجه حرارت سالیانه در مناطق گوناگون استان ۱۶ الی ۲۰ درجه

سانتی گراد متغییر است. میزان بارندگی سالانه براساس گزارش هواشناسی در سال ۱۳۷۴ در شهر رشت ۱۵۰۷ میلی متر، بندر انزلی ۱۶۵۰ م.م، آستارا ۱۲۱۰ م.م. و منجیل ۱۷۷ م.م بود. (سیمای میراث فرهنگی گیلان؛ ۱۳۸۰، ص ۱۸)

۳-۴- وضعیت ناهمواری استان

استان گیلان را از نظر پستی و بلندی می توان به سه ناحیه تقسیم کرد:

۱- ساحلی، ۲- کوهپایه ای، ۳- کوهستانی (سیمای میراث فرهنگی گیلان؛ ۱۳۸۰، ص ۱۵)

به طور کلی موقعیت خاص استان گیلان در کنار دریای خزر ورشته کوه البرز موجب ایجاد جاذبه های متنوع طبیعی، و چشم اندازهای مختلف گردیده است. در واقع استان گیلان دارای انواع جاذبه های اکوتوریسم اعم از اکوتوریسم ساحلی، رودخانه ای، کوهستانی، جنگلی، بیلاقی و نیز دارای انواع چشمه و مراکز آب درمانی، تالاب، شکارگاه ها و مناطق حفاظت شده طبیعی، دریاچه های مصنوعی و... می باشد که هر کدام ویژگیهای منحصر به فردی را داشته و در نتیجه هر منطقه برنامه ریزیهای خاصی را می طلبد.

۴-۴- رودخانه ها و آبشارها

۴-۴-۱- رودخانه ها

در استان گیلان چندین رودخانه از بخش های مختلف آن عبور می کند اکثر این رودها که به دریای خزر می ریزند در سواحل این رودها روستاهایی با فضاهای طبیعی و جنگلی و بیشه زارهای شگفت و جالب توجه قرار داشته که دارای توانمندیهای بی شماری برای گسترش طبیعت گردی و اکوتوریسم می باشند.

سفید رود بزرگترین رود ایران در این منطقه، همراه با سد بزرگ سفید رود، آستارا چای، کرگان رود، شفا رود، ماسوله رود خان، شاخزر، لنگرود رود خان، شلمان رود، پل رود، بی بالان، مرسا رود، دنیارود گزاف رود، خشک رود... از رودهای دیگر استان گیلان می باشد. (زنده دل ودستیاران، ۱۳۷۹، صص ۴۵-۴۲)

این رودها با بستر سنگلاخی و عبور از دره های پر پیچ و خم که کناره های آن را درختان تنومندی پوشانده است و همچنین حضور میلیونها بچه ماهی در برکه های منشعب از رودخانه ها که از چشمه های طبیعی تغذیه می کنند اهمیت توریسم را برای تفریحات مرسوم چون ماهیگیری، کایاک و قایق رانی، طبیعت گردی و... فراهم می کند. (حسینی، ۱۳۷۵، ص ۱۹۴)

روستاهایی که در حاشیه رودها قرار دارند با چشم اندازهای زیبا، به همراه مزارع برنج، چایی و... که در خود ایجاد نموده اند، برنامه ریزی بیشتر و دقیق تری را برای توسعه اکوتوریسم می طلبند.

۴-۴-۲- آبشارها

در برخی از مناطق از جمله روستاها به دلیل شرایط خاص زمین ساختی آبشارهای متعددی تشکیل گردیده است و فضاهای ویژه ای از نظر طبیعی و اکوتوریسم ایجاد نموده است.

آبشار معروف ورزان که به آبشار سوباتان نیز معروف است در بیلاقتات سوباتان واقع در شهرستان تالش، آبشار زیبا و دیدنی شیله وشت در روستای شیله وشت از توابع شهرستان تالش از آبشارهای دیگری است که برای رسیدن به آن باید ۳۵ دقیقه راه پیمود. (حسینی، ۱۳۷۵، صص ۱۸۲-۱۸۱)

۴-۵- تالاب ها و دریاچه ها و مردابها و جاذبه های اکوتوریسمی روستایی

استان گیلان به دلیل شرایط و موقعیت خاص جغرافیایی و آب و هوایی دارای تالاب و مردابها است، که موجب ایجاد چشم اندازهای خاص و منحصر به فرد طبیعی شده است.

۴-۵-۱- تالاب انزلی

تالاب انزلی در ساحل جنوب غربی دریای مازندران-در غرب دلتای سفیدرود و در جنوب بندر انزلی گسترده است. این تالاب از غرب به کپور چال و آبکنار، و از جنوب به صومعه سرا و بخش های شهرستان رشت، محدود است. محدوده آب تالاب انزلی بیش از ۱۰۰ کیلو متر مربع است که آب رودها، نهرها و زهکش های کشاورزی واقع در حوض های آبریز به آن می ریزد.

ارزشهای زیست محیطی و اقتصادی تالاب انزلی نقش ویژه ای در جغرافیا و حیات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی استان گیلان دارد. نقش علمی تالاب در زمینه های مختلف جانور شناختی، گیاه شناختی و زیست محیطی حائز اهمیت است و پژوهندگان از آن به عنوان یک آزمایشگاه طبیعی رایگان در زمینه های گوناگون استفاده می کنند. چشم اندازهای زیبای تالاب، جاذبه های شگرف به منطقه بخشیده اند. (زنده دل و دستیارن، ۱۳۷۹، صص ۴۹)

تالاب انزلی نه تنها یک محیط دریاچه ای زیبا را عرضه می کند بلکه با جزایر فراوانی که در داخل آن وجود دارد منظره و چشم اندازی غیر از مناظر عمومی دیگر ایران دارد، این جزایر عبارتند از: میان پشته، قلم گوده، میان گوده، ترگوده، مرادگوده، جزیره پشته، پشم، که رابینو در کتاب ولایات دارالمرز گیلان از آنها یاد می کند. تالاب در فصل بهار بارویش انواع گیاهان و گلها، آبی به ویژه چشم انداز رویش گل نیلوفر آبی چنان دیدگاه عظیمی در تالاب به وجود می آورد که هزاران نفر از مشتاقان طبیعت را به سوی خود جلب می کند. (حسینی، ۱۳۷۵، صص ۱۷۰)

همچنین این تالاب که محل تخم ریزی آبزیان و پناهگاه و مامن پرندگان بومی و مهاجر است جلوه هایی کم نظیر و زیبایی را به نمایش می گذارد که از جنبه های مختلف برای اکوتوریسم حائز اهمیت می باشد.

۴-۵-۲- تالاب امیر کلايه (شیخ علی کل)

تالاب امیر کلايه که در گذشته آن را «شاله کل» هم می نامیدند، در بخش «شیرجوپشت» در شمال لاهیجان و در ۲۸ کیلو متری شمال غربی لنگرود، در نزدیکی جاده کياشهر (حسن کياده) به لنگرود قرار دارد. تالاب در حدود ۱۱۰۰ هکتار مساحت دارد و عمق آن ۱/۸۵ متر است و در حال حاضر هیچ ارتباطی با دریا ندارد. این تالاب از نظر گونه های گیاهی بسیار غنی است و گیاهان بسیار در آن روئیده اند. در حدود ۵۱ گونه گیاهی در آن شناسایی شده ه اند. گیاهان امیر کلايه در فصل بهار و تابستان سرسبزی بسیار به این تالاب می بخشند. (زنده دل و دستیارن، ۱۳۷۹، صص ۴۷-۴۶)

در جاده های مشرف به این تالاب ها، فضاهای سرسبز طبیعی و همچنین فضاهای روستایی با مناظر خاص خود نظر هر بیننده ای را به خود جلب نموده و راه رسیدن به این تالاب ها را کوتاهتر و شگفت تر می نماید.

تالاب هنده خاله، تالاب سیاه درویشان، تالاب نر گستان واقع در شهرستان صومعه سرا، تالاب کیا کلایه با حیات وحش طبیعی آن در شهرستان لنگرود، مرداب استیل و باغ عباس آباد با ۱۳۸ هکتار وسعت در شهرستان آستارا، از دیگر جاذبه های طبیعی در نزدیکی روستاها و شهرهای استان گیلان می باشند.

۳-۵-۴- دریاچه ها

در کنار سدهایی که در استان گیلان ایجاد شده دریاچه های مصنوعی به وجود آمده است که بیشتر این سدها در کنار روستا های استان قرار دارند. که بر مناظر زیبا و چشم اندازهای طبیعی استان و روستاهای آن افزوده است. به عنوان مثال:

در روستای جوکندان واقع در ۱۲ کیلومتری شمال شهر تالش، بر روی رودخانه کوچکی که در پای کوه از دره هاخارج می شوند، یک آب بند مصنوعی ساخته شده که در پشت آن دریاچه کوچکی به وجود آمده است. عمق این دریاچه به حدود سه متر می رسد و در میان آن درختان جنگلی سازگار با محیط آبی از آب سر برآورده اند. گیاهان آبی ساحل دریاچه مانند زنبق در رنگهای مختلف چشم انداز زیبایی به دریاچه می بخشند. (سیمای میراث فرهنگی گیلان؛ ۱۳۸۰، ص ۱۸۱)

۶-۴- چشمه ها و مراکز آب درمانی

در استان گیلان بسیاری از چشمه ها در خود روستا و یا در فاصله نزدیکی از روستا ها قرار گرفته اند و گذشته از جاذبه های متنوع طبیعی با داشتن خواص درمانی مزایای بیشتری را برای طبیعت گردان فراهم می آورد که نقش عمده ای را در توریسم درمانی استان دارند.

روستاهایی که دارای چشمه و مراکز آب درمانی می باشند عبارتند از:

۱-۶-۴- روستای «آقا دانا پیر» و چشمه آب شور لاکان

چشمه آب شور لاکان، در انتهای جاده رشت-لاکان، یک جاده خاکی دیده میشود که این نقطه را به شهر صنعتی متصل می کند. در میانه جاده روستای «آقا دانا پیر» قرار دارد که در شرق آن جنگل انبوه و زیبا دامن گسترده است. چشمه آب شور لاکان، در دل این جنگل و در جنوب رشت قرار دارد

آب چشمه به علت برخورداری از نمک فراوان شور است و به همین سبب «آب شور» نیز نام گرفته است. مردم منطقه چشمه را مقدس و آب آن را شفا بخش می دانند و در فصل تابستان برای درمان بیماری های پوستی با آب چشمه حمام می کنند. (زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، ص ۴۸)

۲-۶-۴- روستای «طالم سه شنبه» و چشمه چشمگل سه شنبه

چشمه چشمگل سه شنبه، درروستای «طالم سه شنبه» از توابع بخش سنگر در ۱۲ کیلومتری جاده رشت - قزوین واقع شده است. آب چشمه به رودخانه مجاور می ریزد و دبی (آبدهی) آن در حدود یک لیتر در ثانیه است. زمین های اطراف چشمه، رسی و دیواره های آن از ماسه سنگ تشکیل شده اند. در کنار چشمه، درختی بسیار تنومند دیده می شود که مورد احترام اهالی است. از آب معدنی چشمه، در درمان بیماریهای پوستی به ویژه جوش های صورت و بدن استفاده می شود. (زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، ص ۴۸)

۳-۶-۴- روستای سنگرود و چشمه های آب معدنی سنگرود

این دو چشمه در روستای سنگرود از توابع دهستان عمارلو (رودبار) واقع شده اند و به چشمه «آب گاز» و چشمه «آب کولور» معروف هستند. دبی چشمه دوم پنج لیتر در ثانیه است و در درمان رماتیسم و بیماری های استخوان و همچنین بیماری های پوستی موثر است. (زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، ص ۴۸)

۴-۶-۴- روستای ماستخور و چشمه آب گرم ماستخور

این چشمه در نزدیکی روستای ماستخور در پنج کیلومتری رودبار در جبهه غربی سد منجیل قرار دارد. آب چشمه هنگام خروج از مظهر خود، گرم و جوشان است. اهالی ماستخور و علی آباد سفلا، آب چشمه را به خزینه هایی هدایت و در آن ها حمام می کنند. اهالی معتقدند استحمام در آب گرم این چشمه، بسیاری از بیماری های چشم و بیماری های استخوانی و رماتیسمی را درمان می کند. (زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، ص ۴۹)

۵-۶-۴- روستاهای نیلو جیرکل و سجیران و چشمه آب معدنی سجیران

این چشمه در منطقه «اشکور بالا» در بالا دست روستاهای روستاهای نیلو جیرکل و سجیران (در قسمت شمال شرقی) قرار دارد.

آب چشمه سجیران بسیار گوارا و سبک است. برای درمان برخی از بیماری ها از جمله بیماری های کلیوی از آن استفاده می کنند. همچنین برای درمان بیماری های پوستی و قارچی خصوصا برای انگشتان و سایر نقاط بدن می توان از آن استفاده نمود.

(زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، ص ۴۹)

۷-۴- کوهستانها و مناطق ییلاقی

مناطق ییلاقی گیلان در پایکوههای البرز و روستاهایی که در این ناحیه قرار گرفته اند از جذابیت هایی بهره مند می باشند که می توان عنوان نمود در نوع خود بی نظیر و شگفت انگیز می باشند. مناطقی ییلاقی دیلمان و اسپیلی، تالش و آستارا، جواهر دشت، ییلاق های نواحی رودبار، ییلاق های واقع شده در مسیر دره رودخانه پل رود، با مجموعه روستاهایی که در خود دارند برای طبیعت گردی و توسعه اکوتوریسم روستایی، توانمندیها و قابلیت های ویژه ای را دارا می باشند. همچنین مراتع تاریخی بالم بر روستای شیرچاک واقع در شهرستان املش یکی دیگر از چشم اندازهای آرام بخش و با صفای باشد.

یلاقات کرگانرود در دهستان کوهستانی تالش به مرکزیت روستای کیش دیبی در تالش، روستای آق اولر با چنداثر تاریخی، «دران» روستای سر سبز ییلاقی با قله معروف وزیبای تیلار از جمله بلندترین قله های رشته کوه تالش، ییلاقات اسبه هونی در ارتفاعات بین ناورود ولومر، ییلاقات ارده با مناطق بسیار دیدنی از جمله دشت دامان، کهنه کلان وبرزکوه ییلاقات سوباتان با آبشار ورزان که قبلا ذکر گردید از فضاهای اکوتوریسم و شگفت استان گیلان می باشند. (حسینی، ۱۳۷۵، صص ۱۸۱-۱۹۰)

همچنین محیط فرح بخش کوهستانی با هوا مطبوع و طبیعت منحصر به فرد خود برای کوهنوردی، کوهپیمایی و... محیطی مناسبی را برای طبیعت گردان فراهم می آورد.

بدیهی است که تمام این فضاها، برنامه ریزیهای دقیق وسیستماتیکی را نیاز دارند تا با حفظ این طبیعت زیبا هم به اهداف گسترش توریسم واکوتوریسم دست یافته و هم گردشگری پایدار را به همراه داشته باشد.

۸-۴- فضاهای روستایی ویژه

استان گیلان به غیر از روستاهایی که نام برده شدند دارای روستاهای ویژه و فضاهای بی نظیر دیگری می باشد. از جمله:

کیاشهر یا حسن کیاده در شمال شهر آستانه اشرفیه در ساحل دریای خزر بر روی دلتای سفید رود با آب و هوای معتدل و مرطوب قرار گرفته است.

حسن کیاده با چشم اندازهای زیبای دلتای سفید رود همراه تالاب بسیار زیبای بوجاق در دامان نیزارها خفته است و پوشش گیاهی چشم نواز و روح انگیزی دارد. در کلبه های چوبی اسکله کیا شهر می توان نشست و با چوب های ماهیگیری به ورزش تفریحی ماهیگیری پرداخت. در پارک جنگلی نزدیک دریا نیز میهمانسرا و رستورانی برای آسایش مسافران احداث شده است. پل چوبی که بر روی رودخانه سفید رود احداث شده جذابیت چشمگیری دارد و چهارشنبه بازار آن دیدنی است. زیارتگاه آقا سید ابوجعفر که مورد رجوع مردم محلی است، به مزار معروف است. رابینو سیاح مشهور از این بقعه بنام مزار نام برده است. دیدار از حسن کیاده تجربه ای فراموش نشدنی است. (زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، صص ۱۶۳)

ماسوله در جنوب غربی شهرستان فومن و در ۶۳ کیلومتری شهر رشت واقع شده است. ماسوله با طبیعت بسیار زیبا، کوهستانها و جنگلها، رودها و چشمه سارهای فراوان از نظر اکوتوریسم و توریسم داخلی و خارجی قابلیت های بی شماری را عرضه نموده است. فضا و معماری خاص، با انواع گلدانها بر سر پنجره هر خانه جلوه و منظره خاصی را از زندگی انسان و طبیعت را به نمایش می گذارد که می توان ادعان نمود در نوع خود بی نظیر و منحصر به فرد می باشد.

لازم به ذکر می باشد که اگر چه ماسوله و حسن کیاده به شهر تبدیل گشته اند اما محیط و فضاهای طبیعی آنها شباهتی به فضاهای خسته کننده و بی روح برخی از مکانهای شهری نداشته و همین ویژگیهای خاص می باشد که آنها را متمایز می نماید و همان ویژگیها فضای آرام بخش روستایی را حفظ نموده اند.

روستای هزرویل در شمال لوشان و در مسیر جاده منجیل واقع شده و آب و هوای معتدل سرد دارد.

در این روستا آثار طبیعی و تاریخی و زیارتی متعددی به جا مانده است که هر یک واجد ارزشهای جهانگردی می‌باشند. آب و هوای مطلوب، طبیعت بسیار زیبا و سرسبز، سرو هزار ساله، دروازه سنگی آرامگاه سید محمود مرندی، آرامگاه امامزاده ابراهیم از جاذبتهای طبیعی، تاریخی و زیارتی هزرویل به شمار می‌آیند.

موقعیت آب و هوا، تاریخ جاده ابریشم، آثار سیاحتی و زیارتی مذکور هزرویل رابه یک روستای استثنایی تبدیل کرده است. (زنده دل و دستیاران، ۱۳۷۹، ص ۱۶۵)

۹-۴- پوشش گیاهی و جنگلی

پوشش گیاهی و جنگلهای واقع در شمال کشور به علت شرایط اقلیمی و وجود رطوبت دریا و بارش های فراوان، حاصلخیزی خاک و... در نوع خود کم نظیر می باشد. به گونه ای که برخی از انواع درختان، پوشش گیاهی آن در مکانهای دیگر یافت نمی شود.

پوشش گیاهی خزری (هیرکانی) و فراوانی تعداد ووارپته های گیاهی بالغ بر ۸۰ گونه درخت و ۵۰ گونه درختچه می باشد. همچنین گونه های درختی زیبا و خاص شمشاد که در ارتفاعات پایین دست در امتداد جاده تالش تا خاله سرا بیشتر دیده می شود زیبای خاصی به نواحی بخش جلگه ای منطقه بخشیده است. (حسینی، ۱۳۷۵، ص ۱۷۵)

لازم به ذکر است که درختان تاریخی هیرکانی با گونه های خاص که فقط در شمال ایران وجود دارد.

یکی دیگر از این جاذبه های طبیعی و بی نظیر و تماشایی در طبیعت ایران و جهان چشم اندازهای زیبا و دیدنی گل‌های سوسن چل چراغ یا سفید در روستای داماش واقع در شهرستان رودبار می باشد.

۱۰-۴- جاذبه های توریسم روستایی استان گیلان

در کنار تمام جاذبه های طبیعی در روستاهای استان گیلان، آثار تاریخی، فرهنگی و مذهبی ارزشمند اعم از مساجد، کاروانسرا، پل های تاریخی، آرامگاهها و بقعه ها، قلعه های دیدنی (که برخی در ارتفاعات بالای حدود ۲۰۰۰ متری قرار گرفته اند)، وجود انواع صنایع دستی روستایی در روستاهای مختلف استان، از جاذبه های توریستی روستاهای استان گیلان می باشند.

قدیمی ترین مسجد گیلان اسپیه مزگت (مسجد سفید) با قدمت ۱۰۰۰ ساله و در روستای دیناچال، واقع در شهرستان رضوانشهر، برج تاریخی روستای کرماور و قلعه تاریخی کوتول شاه در روستای موشاه واقع در شهرستان سیاهکل و دیلمان، مقبره امامزاده حمزه حنفیه در روستای بی ورزین فاراب عمارلو واقع در شهرستان رودبار، روستای مریان با مسکن پیش تاریخ واقع در دهستان کرگانرود در شهرستان تالش، تنها نمونه کوچکی از جاذبه های توریسمی در کنار طبیعت زیبای روستاهای استان گیلان می باشند.

آب وهوا وچشم اندازهای ویژه طبیعی به همراه مکانهای تاریخی، فرهنگی ومذهبی موقعیت استان گیلان وخصوصا مکانهای روستایی آن را برای جذب وسرمایه گذاری در امر توریسم واکوتوریسم دوچندان نموده است.

بنابراین توسعه وبرنامه ریزی در جهت توسعه اقتصادی واجتماعی روستایی در استان گیلان ودیگر استانها، دقت نظروتوجه ویژه ای را می طلبدومی بایستی تمام جوانب امر با نظر وبرنامه ریزی کارشناسی وتخصصی صورت پذیرد تا توسعه گردشگری به صورت پایدارباشدوحفظ آثار ومنابع طبیعی، فرهنگی را به صورت کامل در برداشته باشد.

۵- نقش توریسم واکوتوریسم در توسعه اقتصادی روستا

به دلیل دور افتادگی و توسعه نیافتگی مناطق روستایی راههای محدودی برای توسعه اقتصادی آنها وجود دارد. راههای سنتی ادمه حیات براساس محصولات کشاورزی ودام منابع اولیه درآمد روستاییان رافراهم می کند. تحرک اقتصادی یک امر اجتناب ناپذیری برای مناطق روستایی محسوب می شود. به طور مقایسه ای ازراههای کسب درآمد، ایجاد اشتغال توریسم راه مناسبی برای ارتقای روشهای زندگی روستایی وبرای به وجود آوردن تغییرات مثبت در توزیع درآمد در مناطق محروم است. واین نیاز منجر به ایجاد تغییرات ملموسی در اقتصاد روستایی می شود. جدا از راههای کشاورزی می تواند بستر سازی مناسبی از طریق توریسم وصنایع توریسمی در جهت افزایش درآمد در یک منطقه روستایی داشت. توریسم دارای اولویت های زیادی در برنامه ریزی روستایی می باشد ودر شکوفایی اقتصاد روستا نقش مهمی دارد وباعث ایجاد یک کانال اقتصادی با ارزش افزوده برای توسعه محلی می شود. (Liu, 2005)

بر اساس آمارهای رسمی سازمان جهانی جهانگردی، رشد سالانه اکوتوریسم ۱۰ تا ۳۰ درصد خواهد بود وشمار اکوتوریست ها ۷ درصد کل مسافرانی خواهد بود که در آینده پیش بینی می شود. بنابراین طبیعت گردی آینده ای پر رونق ودر خشان خواهد داشت وموجب منافع چشم گیری برای جهانیان می شود. (قادری، ۱۳۸۳، ص ۲۷)

در واقع به دلیل وجود توانمندیهای فراوان وبالقوه در مناطق روستا با توجه به صنعت توریسم واکوتوریسم می توان نقش قابل توجه آن را در توسعه اقتصادی روستا مشاهده نمود. واز آن به عنوان مکملی برای سایر بخشهای اقتصادی در جوامع روستای بهره برداری کرد.

توریسم می تواند قسمت عمده ای از اقتصاد روستا را متحول کند واین فرایند منفعتی برای مناطق دور افتاده است. ولی مسئله اصلی نگهداری وحفظ پایدار مناطق طبیعی وساختار اجتماعی، اقتصادوسیستم فرهنگی روستاست. (WTO، ۱۹۹۶، به نقل از مقصودی ولشگر آرا، ۱۳۸۳، ص ۵۲)

برخی ازمنافع اقتصادی توریسم را می توان به صورت موارد ذیل بر شمرد:

گسترش امور بازرگانی جدید، توسعه فرصتهای شغلی، افزایش سطح دستمزدها ودرآمدها، فرصتهای شغلی، افزایش سطح دستمزدها ودرآمدها، تحول وگسترش تولیدات روستایی همانند صنایع دستی روستایی، محصولات خانگی وکشاورزی بهبود زیر ساختهای فیزیکی وفرصتهای ویژه برای نوآوری پیرامون تولید محصولات وارایه خدمات

اقتصادی و محلی، خدمات اقامتی و سیستم های حمل و نقل و ارتباطات، صنایع دستی و خدمات مشاوره ای. بدیهی است که اگر مناطق روستایی بتوانند با بالفعل کردن ظرفیتهای خویش تعداد قابل قبولی توریست در سطح ملی و بین المللی جذب نمایند، قادر خواهند بود ارز قابل ملاحظه ای بدست آورده و آن را برای سرمای گذاری و تحریک رشد سایر کارکردهای تولیدی و خدماتی در مناطق خویش از جمله کشاورزی به کار گیرند. سایر منافع اقتصادی توریسم ممکن است به موارد ذیل برگردد:

الف- تنوع سازی اقتصاد محلی

ب- تحریک اقتصاد روستایی به وسیله ایجاد تقاضا برای تولیدات کشاورزی و جذب سرمایه

ج- بهبود فراساختارهای حمل و نقل و ارتباطات (شریف زاده و مرادی نژادی؛ ۱۳۸۱، صص ۶۳-۵۲)

۶- نقش توریسم و اکوتوریسم در توسعه اجتماعی روستا

مسئله توریسم و اکوتوریسم نه تنها دارای اثرات اقتصادی است بلکه سایر زمینه های جا معه را تحت تاثیر قرار می دهد.

اکوتوریسم از دید جامعه شناسی و روانشناختی سبب رشد شخصیت و شکوفایی استعدادها و ارتقای سطح دانش و معرفت افراد می گردد و انسانها را یاری می دهد تا با شناخت تنوع فرهنگها، ارزش ها و سنن ملی اقوام گوناگون بر خود محوری فائق آیند و در جهت وحدت خاندان انسانی گام بردارند و از یکدیگر بیاموزند. از طرف دیگر، تبادل فرهنگی نیز از دیگر اثرات اکوتوریسم می باشد که زمینه صدور ارزش های مثبت هر ملتی را فراهم می آورد و نهایتاً درک صحیح از منافع ملی و تقویت وحدت اقوام گوناگون در سرزمینی واحد، از آثار دیگر آن به شمار می آید. (اشتری مهر جردی؛ ۱۳۸۳، ص ۸۱)

اکوتوریسم تعادل و آرامش را در جامعه محلی افزایش می دهد و حفظ می کند. همبستگی اجتماعی بهبود داده می شود به طوری که افراد و خانواده ها با هم برای ایجاد یک کار توریسمی موفق همکاری می کنند. مقداری از جوه و پوله های به دست آمده برای هدف توسعه اجتماعی مثلاً برای ساختن مدارس یا بهبود جاده ها استفاده می شود. (موسوی، ۱۳۸۳، ص ۶۸)

بدیهی است که جوامع روستایی نیز با دارا بودن بسیاری از جذابیت های توریسم و اکوتوریسم از این مزایای اجتماعی و فرهنگی با توسعه گردشگری بهره مند می گردند. با برنامه ریزی صحیح و به کار بردی شاخصهای متناسب با مکانهای روستایی می توان اکوتوریسم و توریسم روستایی را در جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی ساماندهی نمود و در جهت توسعه گردشگری پایدار گام برداشت.

۷- پیشنهادها و راهکارها

با توجه به جاذبه ها و ویژگی های اکوتوریسم و توریسم روستایی استان گیلان که به آن اشاره شد راهکارهایی در زمینه توسعه و برنامه ریزی برای آن ارائه می گردد.

۱-۷-راهکارهای مدیریتی

به دلیل آنکه مهمترین عامل که می تواند برنامه ریزیهای خرد و کلان را در امر توسعه تحت شعاع قرار دهد توجه به این مبحث بسیار ضروری می باشد. از جمله در این امر می بایست:

هماهنگی و مشارکت بیشتری در امور مختلف توریسم بین مدیران ارگانها اعم از میراث فرهنگی، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی، محیط زیست و جهاد کشاورزی و دهرداری ها و شوراهای روستا... ایجاد گردد.

۲-۷-راهکارهای اقتصادی

۱-۲-۷-گسترش تاسیسات رفاهی اعم از هتل، رستوران، سوئیت، پلاژ متناسب با چشم انداز طبیعی و شرایط اقلیمی و نیز آداب و رسوم فرهنگی و اجتماعی محیط های روستایی در کنار مناظر طبیعی.

۲-۲-۷-حمایت از بخش خصوصی بومی و روستایی و جذب سرمایه ها برای سرمایه گذاری در جهت احداث تاسیسات رفاهی توریسم.

۳-۲-۷-مشارکت نظام بانکی و اختصاص وام به روستاییان و نظارت بر آن در گسترش فعالیتهای مرتبط با گردشگری در محیط روستا.

۴-۲-۷-شناسایی و سرمایه گذاری در بخش صنایع دستی روستایی و سوغات محلی، بالا بردن کیفیت آن برای افزایش درآمد روستاییان و ایجاد اشتغال در محیط روستا.

۵-۲-۷-ایجاد تاسیسات اقامتی-پذیرایی در کنار چشمه ها، سدها، در مسیرهای جنگلی و کوهنوردی و ...

۳-۷-راهکارهای فرهنگی و تبلیغاتی

۱-۳-۷-آموزش روستاییان و بالا بردن اطلاعات آنان در زمینه توریسم و اکوتوریسم و فرهنگ سازی در این زمینه.

۲-۳-۷-آموزش روستاییان و تاکید در حفظ محیط زیست و منابع طبیعی با توجه به توسعه اکوتوریسم.

۳-۳-۷-آموزش راهنما توریسم با تاکید بر اینکه بیشتر از نیروی انسانی بومی و محیط روستا باشد.

۴-۳-۷-راه اندازی تورهای داخلی متنوع و ارزان قیمت در فصول مختلف برای عموم، کارکنان دانشجویان و دانش آموزان با همکاری سازمانهای مرتبط.

۵-۳-۷-بازسازی و مرمت آثار تاریخی، مذهبی و فرهنگی و ایجاد امکانات لازم.

۶-۳-۷-تهیه فیلم های مستند و CD های فیلم و تصویر از این مناطق.

۷-۳-۷-تهیه نقشه، بروشورهای مناطق توریسم و اکوتوریسم روستایی و توزیع مناسب آن.

۸-۳-۷-معرفی این جاذبه از طریق رسانه ها (سایت های اینترنت ، تلویزیون، رادیو، مجله و...)

۹-۳-۷ برگزاری مسابقات، سمینارهای علمی، ادبی، هنری در مناطق روستایی.

۴-۷- راهکارهای ارتباطی

۱-۴-۷- احداث و گسترش ترمینالها و مجهز کردن آنها به وسایل نقلیه با کیفیت های مناسب برای حمل و نقل مسافر.

۲-۴-۷- احداث و گسترش شبکه ارتباطی مناسب در بین روستاها و شهرهای استان .

۳-۴-۷- اختصاص دادن مکانهایی مناسب برای پارکینگ های خصوصی و عمومی.

۴-۴-۷- ایجاد مسیرهای منتهی به چشمه ها و دریاچه ها و تالابها و... در روستا(ازراههای پیاده رودر محیط های روستایی و طبیعی استفاده گردد تا کمترین تاثیر منفی را بر طبیعت داشته باشد).

۵-۴-۷- مجهز کردن مسیرها به خدمات و امکانات استراحتگاهی و رفاهی.

۶-۴-۷- ایجاد و گسترش امکانات قایق رانی در دریا چه ها.

۵-۷- راهکارهای زیست محیطی

یکی از مسائل بسیار با اهمیت توجه به حفظ محیط زیست و طبیعت و استفاده مطلوب و صحیح از آن می باشد. این نکته ویژه در مناطق طبیعی و روستایی که دارای مناظر و منابع طبیعی برای گسترش اکوتوریسم می باشند بسیار مهم و حیاتی است و در توسعه و گردشگری پایدار محیط روستایی نقش تعیین کننده ای دارد. از جمله اقدامات زیست محیطی می توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱-۵-۷- حفاظت از منابع طبیعی و جلوگیری از صدمه زدن به محیط طبیعی توسط گردشگران و بازدید کنندگان

۲-۵-۷- ایجاد و توزیع مناسب سطل های زباله و مکانهای جمع آوری زباله.

۳-۵-۷- رعایت ظرفیت پذیرش توریست در مکان ها و زمان های مختلف.

نتیجه گیری

بدون تردید جاذبه ها و توانمندیهای طبیعی و فرهنگی بی نظیری که در مناطق روستایی استان گیلان وجود دارند نقش قابل توجهی در توسعه روستایی و طبعا توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی دارد .

با برنامه ریزی و به کار بردن راهکارهای عملی و دقت نظر بر مقوله گردشگری به ویژه اکوتوریسم روستایی می توان در این زمینه فرصتهای اشتغال و درآمدزایی را افزایش داده و به صورت مستقیم و غیر مستقیم با توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها از مسائل و مشکلات جمعیت روستایی کاست.

از طرفی می توان در زمینه های مشابه در سایر استانها و مکانها از این تجربیات و پژوهشها در زمینه توسعه اکوتوریسم روستایی بهره مندگشت و راهکارهای متنوعی را در بخشهای مدیریتی، اقتصادی، فرهنگی، حمل و نقل و... به کار برده و با آگاهی بیشتر و برنامه ریزی صحیح تری اکوتوریسم پایدار را در جهتی مثبت گسترش داد.

منابع:

- ۱- اشتری مهرجردی، اباذر، ۱۳۸۳، اکوتوریسم و پایداری: تعاریف، جنبه ها و ویژگی های آن، ماهنامه جهاد، سال ۲۴، شماره ۲۶۲، صص ۸۱-۷۴
- ۲- حسینی، بهمن، تحلیل فضایی جاذبه های توریستی استان گیلان در محور انزلی-آستارا (شهرستانهای بندر انزلی-تاش-آستارا)، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای انسانی، به راهنمایی دکتر محمد تقی رهنمایی، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۵
- ۳- رضوانی، علی اصغر، ۱۳۷۷، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ۴- رنجبریان، بهرام؛ زاهدی، محمد، ۱۳۷۹، برنامه ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان .
- ۵- زنده دل، حسن و دستیاران، ۱۳۷۹، استان گیلان، تهران: نشر ایرانگردان.
- ۶- زنده دل، حسن و دستیاران، ۱۳۷۹، یکصد روستای شگفت انگیز، تهران: نشر ایرانگردان.
- ۷- سیمای میراث فرهنگی گیلان، ۱۳۸۰، ناشر اداره کل آموزش و تولیدات فرهنگی میراث فرهنگی.
- ۸- شریف زاده، قاسم، مرادی؛ نژاد؛ همایون، ۱۳۸۱، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد، سال ۲۱، شماره ۲۵۱-۲۵۰ صص ۶۳-۵۲
- ۹- قادری، زاهد، اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، ۱۳۸۳
- ۱۰- --- گیلان جاذبه های تاریخی، مذهبی و گردشگری (بروشور تبلیغاتی)؛ انتشارات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان گیلان.
- ۱۱- مقصودی، طهماسب؛ لشگر آراء، فرهاد؛ ۱۳۸۳، توریسم، توسعه و روستا، ماهنامه جهاد، سال ۲۴، شماره ۲۶۴، صص ۵۵-۴۸.
- ۱۲- موسوی، مینا، ۱۳۸۳، نقش اکوتوریسم در توسعه روستایی، ماهنامه جهاد، سال ۲۴، شماره ۲۶۵، صص ۶۳-۷۲.

13-at: <http://www.ecotourism.org>, The International Ecotourism Society, 2003, The International Ecotourism Society An International Non-Profit Organization.

14-at: <http://www.sciencedirect.com>, Liu Abby Tourism in rural areas: Kedah Malasia j tourman 2005, 05, 007 Elsevier, 2005.